

Jan Dirk Imelman & Jos de Mönnink

De verweesde school

Kennis, geloof en
onderwijs in een
democratische
samenleving

ISVW UITGEVERS

Jan Dirk Imelman & Jos de Mönnink

De verweesde school

Kennis, geloof en onderwijs in een
democratische samenleving

Met medewerking van:

Ewald Engelen, financieel geograaf

Rudy Rabbinge, productie-ecoloog

Carin Gaemers, historica

Mathieu Segers, historicus, Europakenner

Ad Verbrugge, filosoof

Jamal Ahajjaj, imam

Bin Yomin Jacobs, opperrabbijn

Gerard de Korte, bisschop

Willem B. Drees, godsdienstfilosoof

Maurits Berger, islamoloog

ISVW UITGEVERS

‘Onze erfenis wordt ons
nagelaten zonder
testament’^{*}, ...

... tenzij de school haar
taak verstaat.^{**}

* Hannah Arendt, 1972, p. 11, waar ze René Char citeert uit diens *Feuillets d’Hypnos* (1946): *Notre héritage n’est précédé d’aucun testament.*

** Dit boek.

INHOUD

Voorwoord	9
Inleiding. Waarom dit boek?	13
Een sf-film, een verontrustend rapport en de rol van onderwijs	15
Opzet van het boek	19
Deel 1 We denken en doen 'alsof', en de rol van onderwijs	23
Hoofdstuk I	
Over ficties in ons denken, doen en laten	25
Over inzicht, kritisch denken en onderwijs	27
De schaal van dagelijkse naar open rationaliteit	28
Rationaliteit: het 'lux naturale' toen, een 'antropologisch constante' nu	30
Gezond verstand en de verhouding tussen algemeen en bijzonder belang	32
Geloven, menen, kennen	34
Geloven wat niet te verdedigen is; Sinterklaas	40
De noodzaak van basisloze ficties	41
Ficties herkennen en toetsen	45
De vruchtbare fictie waarop stemrecht stoelt	48
De precaire situatie van het gezonde verstand	49
'Fictie' in vergelijking met verwante begrippen en de fictie als leugen	52
Hoofdstuk II	
Een bijzondere fictie. De inbeelding te zijn wat je gelooft	55
Identiteit van personen	55
Identiteit en groep	58
Grenzen aan de tolerantie	61
Verantwoordelijkheid, een fictie?	64

Hoofdstuk III	
Maatschappelijke handelingsgebieden en onderwijs	67
Elf handelingsgebieden	67
Regulatieve ideeën en relatieve autonomie	70
Rationele niveaus	72
De metapositie van de politiek	73
De metapositie van het onderwijs	76
Hoofdstuk IV	
Politiek en de relatieve autonomie van het onderwijs	77
De pedagogische kwestie en haar centrale thema: algemene vorming	77
Primaire opvoeding en openbaar en bijzonder onderwijs	80
Relatieve autonomie van de docenten	83
Pedagogische tact	85
Vrijheid van bijzonder en openbaar onderwijs	85
Mondigheid: een absoluut idee, maar historisch in haar verschijning	89
Verantwoordelijkheid van de samenleving	91
Onderwijspolitieke aandachtspunten	92
Mondigheid en algemeen belang	94
Vernieuwing in de versnelling: onderwijspolitiek met bijwerkingen	95
Ombuiging van onderwijspolitieke tendensen	99
Cultuurpedagogische discussie (cpd)	101
Verhouding tussen cpd en kennis- en maatschappelijke gebieden	105
Onderwijs voorwaarde voor maatschappelijke veranderingen?	107

Deel 2 **Verhalen over maatschappelijke handelingsgebieden** 111

<i>Economie</i>	
Is het volk wijzer dan zijn bestuurders?	113
Gesprek met Ewald Engelen, financieel geograaf	
Vakmensen zonder ziel.	121
Door Ewald Engelen	

Natuur en techniek

- Nederland buitenspel met 'Ot-en-Sien-landbouw'**
Gesprek met Rudy Rabbinge, productie-ecoloog 125

Zorg

- Wat ging er mis in de zorg, wat moet er veranderen?** 135
Door Carin Gaemers, historicus

Onderwijs

- Over walvissen en leerkrachten: ethisch denken in onderwijs** 153
Door Jos de Mönink, schoolbestuurder

- Over 'de' makke van de professie: gebrek aan autonomie** 177
Door Jan Dirk Imelman, pedagoog

Politiek

- De kracht van inefficiency** 187
Gesprek met Mathieu Segers, Europakenner

Wetenschap

- De (ver)vormende universiteit** 199
Gesprek met Ad Verbrugge, filosoof

Godsdienst

- De veerkrachtige burgerlijke broederschap van de nieuwe generatie moslims** 213
Gesprek met Jamal Ahajjaj, imam

- De bewaarde en bewaakte traditie** 221
Gesprek met Binyomin Jacobs, opperrabbijn

- Ongeneeslijk religieus** 227
Gesprek met Gerard de Korte, bisschop

- Geloof als taal en als overtuigingen** 235
Door Willem B. Drees, godsdienstfilosoof

- Over islam in middelbaar en hoger onderwijs** 249
Door Maurits Berger, islamoloog

In retrospectief: de gesprekken en artikelen in het licht van Deel 1	263
Door Jan Dirk Imelman, Jos de Mönink & Nelleke Kat	
Noten	283
Personenregister	291
Literatuur	295
Publicaties die ten grondslag liggen aan Deel 1	295
Geraadpleegde en geciteerde literatuur Deel 1	297
Gerefereerde literatuur Deel 2	309
Over de auteurs	315

Voorwoord

In de schilderkunst en de literatuur lopen fictie en werkelijkheid door elkaar. Al helemaal wanneer van de werkelijkheid een karikatuur wordt gemaakt en het fictionele de overhand krijgt. Een slapende schoolmeester, rumoerende kinderen – wat heeft het door Jan Steen in 1672 (het Rampjaar!) geschilderde tafereel op de omslag te maken met een school van nu? Met het ‘nu’ van een al langer durende ‘scholenschemering’, een *Dämmerung* van wagneriaanse allure?

De vergelijking mag wat overdreven zijn, toch vonden we Steens karikatuur van de praktijk van het onderwijzen en leren toepasselijk. Een onderwijzer, uitgeteld van vermoeidheid door alles wat regels en management en passend onderwijs aan een klas vol kinderen van hem vragen. En alles wat zou kunnen wijzen op de aanwezigheid van een leerplan, ontbreekt. Dit van de gewenste schoolpraktijk vervreemde feest zien wij als een metafoor voor de huidige onderwijspraktijk. Die is ontregeld door Haags beleid. De samenleving maakt, bij monde van haar politici, haar pedagogische verantwoordelijkheid voor het onderwijs al lang niet meer waar. De school is verweesd geraakt.

In de titel van dit boek staat ‘school’. Wij hebben het gehele onderwijs op het oog en houden onder meer een, qua argumentatie, nieuw pleidooi voor bijzonder onderwijs als een geëigende vorm van algemeen vormend onderwijs. Verrassend? Ja. Zeker als je beseft dat kennis iets fundamenteel anders is dan geloof en dat kennis meer met verantwoordelijkheid van doen heeft dan misschien vaak gedacht wordt. We laten het uitgebreid zien in de volgende hoofdstukken. Ook geven we aan dat waar ons kennen ophoudt, geloven begint; dat we dus godsdienst en getuigenissen van geloof serieus moeten nemen. De lezer zal zien dat de vele pedagogen en filosofen op wier schouders we staan van kleurrijke en vaak gelovige komaf zijn. Ons boek biedt dan ook een omvattender en rijker perspectief op de redelijkheid van artikel 23 uit de Grondwet dan gangbaar is.

Wat ieder van ons ook heeft geschreven is inzet van ampel overleg geweest. Het eerste deel is van de hand van Jan Dirk Imelman. Het tweede deel bevat artikelen van derden en van onszelf en daarnaast de door Jos de Mönnink geschreven interviews, die steeds door beiden samen zijn afgenomen. Samen met Nelleke Kat schreven we ten slotte de evaluatieve verhandeling.

De redactie van het geheel werd door Nelleke Kat, in nauwe samenwerking met Imelman, gevoerd.

We hebben vele deskundigen uitgenodigd om (door het geven van een interview of het schrijven van een artikel) bij te dragen aan het boek. Ongeveer de helft werkte uiteindelijk mee aan wat we een indrukwekkende waaier van bijdragen kunnen noemen. Tot onze grote spijt heeft van de zeven druk bezette vrouwelijke professionals die we benaderden slechts één een bijdrage kunnen leveren aan onze onderneming.

Discussies tijdens lezingen die aan het schrijven voorafgingen, hebben het nodige bijgedragen tot de uiteindelijke versie van de meer filosofische teksten in het boek. Daarover en over de opzet van het boek hebben we tijdens het schrijven ook commentaren ontvangen van een gemengde groep meelezers: enkele hbo- en wo-docenten pedagogiek, een in de chemie opgeleide milieudeskundige, een uitgever, een bibliothecaris annex timmerman, twee medewerkers in de zorg, een agronoom. Rekening houdend met hun op- en aanmerkingen probeerden we de soms behoorlijk lastige materie zo helder mogelijk over het voetlicht te brengen. We zijn in dit verband dank verschuldigd aan Dick van den Berg, Ellen Gommers, Johan Faber, Nicolette Ferwerda, Pieter van Hoek, Wilna Meijer, Ciska Nienhuis, Ger Snik en in het bijzonder aan Hanneke Hordijk en Johan Zwarts.

Ook bedankt moeten worden de leden van de Wetenschappelijke Adviesraad van Verus, de landelijke Vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs. Zij stelden in eerste instantie het bestuur van die vereniging voor ons boekproject te ondersteunen, maar adviseerden in tweede instantie precies het omgekeerde. We weten niet waarom. Maar we zijn blij met hun aanvankelijk gestelde vragen, die ons langs nog meer filosofen en pedagogen van uiteenlopende denominatie stuurden dan we al hadden geraadpleegd.

De Stichting Veldvest, die achttien scholen in en rond Veldhoven be-

'Daarop zou ook het onderwijs zich moeten richten: op het vertrouwd raken met de echte wereld en wat ons daarin te doen staat.' - Ewald Engelen

Een democratie vraagt om mondige volwassenen die verantwoordelijk zijn voor wat ze geloven, weten en doen. De school is dé weg naar die mondigheid. Haar werkerrein ligt tussen en overstijgt de andere maatschappelijke praktijkgebieden (zoals de zorg, het recht, de economie, de godsdienst).

Decennialange bemoeienis van de politiek veroorzaakte grote ravage: de school verweesde. Onderwijsexperts Jan Dirk Imelman en Jos de Mönnink stellen voor om de maatschappelijke functie van de school te herstellen. Zij beschrijven de contouren van goed onderwijs en van een verstandige onderwijspolitiek die het algemeen belang dient.

Om hun gedachten te toetsen vroegen Imelman en De Mönnink kenners van maatschappelijke sectoren wat daar wel en niet goed gaat. De bijdragen van financieel geograaf Ewald Engelen, Europakenner Mathieu Segers, historicus Carin Gaemers, filosoof Ad Verbrugge, agronoom Rudy Rabbinge, imam Jamal Ahajjaj en anderen ronden *De verweesde school* af.

Een boek dat onderwijs in het hart raakt en in het hart van de samenleving plaatst.

